

Eesti keele katseksam 2010

Lugemisosa võti

NB! Lugemisosa võtmes on vastused esitatud esialgsel kujul. Võtit täiendatakse/parandatakse hindamisel vastavalt õpilaste töödes ilmnunud asjaoludele. Lõplikul kujul esitatakse võti pärast standardiseerimist hindamisperioodi lõpus.

VARIANT 1

Ülesanded

I. LUGEMINE

Loe läbi Jaan Kruusvalli novell „Pärandus“ (kogumik „Katkendeid elust“, 1983) ja lahenda selle põhjal ülesanded. (40 punkti)

Ülesannete lahendamisel arvesta sellega, et iga vastuse oodatav pikkus on 50–100 sõna. Viitamisel võid kasutada ka ridade ees olevaid numbreid.

1. Analüüsi teksti ja pealkirja vahelisi seoseid. Miks võib selle teksti puhul väita, et päranduse mõiste on mitmetähenduslik? (10 punkti)

Vastus: Selle teksti puhul on päranduse mõiste mitmetähenduslik, sest kirjanik ei pea selle all silmas ainult maise vara pärandamist (maja, raha), vaid ka pojale eluks kaasa antud suhtumisi, hoiakuid ja arusaamu. Maise vara pärandamisest räägivad read 19–21: "Ta ütles mulle: poeg, see kõik on nüüd sinu, ehkki ei tea, kui kauaks. Ta andis meile raha, et saaksime üht-teist muretseda, me ostsime pesumasina, televiisori ja riidekraami". Suhtumistest, hoiakutest ja arusaamadest on näiteks juttu ridades 38–42: "Kui olin laps, ei võtnud isa mu kasvatamisest üldse osa, vaikis alati, kui ma pahandust tegin, kuid selle peale vaatamata kartsin ma teda. Tema vaikimises oli midagi enamat kui karistus. Ta andis nagu mõista, et ma pean ise oma süüst aru saama, et ma pean end ise kasvatama, ja ta jättis mulle alati küllaldaselt aega, et ma võiksin oma kuritegudest järeldusi teha." Read 54–56: "Aga ma olin aru saanud, et mitte kõik inimesed pole sarnased, osa inimesi on eriskummalised; osa inimesi on eriskummalised just oma vaikimise tõttu ja selle tõttu, et neil on arusaamad, mis lubavad neil vahelesegamatult vaikida." Read 61–63: "Ta pani mulle käe hetkeks õlale ja küsis, kuidas ma elan. Ta ütles, et nagu näha, saan ma naisega ikka endiselt hästi läbi, ja küsis, kas meil peret ei hakka varsti ka tulema. Ja ma ütlesin, et hakkab. See oli kogu me jutt."

2. Iseloomusta teksti põhjal isa suhtumist pojasse. Põhjenda oma väiteid vähemalt 4 tekstinäitega. (10 punkti)

Vastus: Isa suhtumine pojasse oli hooliv, kuid ta ei osanud/julgenud/soovinud seda alati välja näidata. Isa hoolivust näitab see, et

- 1) ta külastas oma poega (rida 1);
- 2) tõi pojale kostiks angerja (read 1–2);
- 3) tundis poja majapidamise vastu huvi (read 8–9);
- 4) ta ootas poega sõjaväest koju, kui poeg tuli, siis ta oli väga rõõmus (read 14–16);
- 5) isa oli eriti lõbusas tujus, kui poeg naise võttis (read 17–19);
- 6) ta kinkis pojale raha ja maja (read 19–21);
- 7) kui poeg isa külastas, siis ei lastud teda kunagi ilma söömata ära ja anti alati midagi kaasa (read 28–29);
- 8) ta tundis huvi, kuidas poeg elab (read 61–63);
- 9) isa läks oma vana sõbra juurde elama, et poeg saaks rahulikult oma naisega kahekesi elada (read 17–19);
- 10) ta tundis huvi, kas lapsi ei ole tulemas (read 62–63).

3. Kuidas mõistad tekstis leiduvat mõttekäiku „Ma olin oma südamega ikka üksi olnud, minu südant polnud miski mõjutanud, võib-olla polnud ma veel kohtunud inimestega, kes minu südant oleksid võinud vormida“? (10 punkti)

Vastus: Kuigi isa hoolis oma pojast, ei tekkinud nende vahel siiski hingelist sidet, poeg ei tundnud isa tuge, mida ta elus kõige rohkem vajas. Isa jäi tema jaoks kaugeks: pärast poja abiellumist oleks isa otsekui orjusest vabanenud (read 17–19), poeg tundis isa ees aukartust (read 25–26, 37–38), isa ja poja vahel oli nähtamatu sein (read 39–45), ta ei mõistnud, mis isa mõtetes toimus (read 49–50), isa suletus tekitas pojas alaväärsustunde (read 52–53).

4. Sõnasta selle novelli peamõtte ehk idee. Põhjenda oma seisukohta. (10 punkti)

Vastus: Selle novelli peamõtte on see, et alati ei ole lastele kõige tähtsam materiaalne pärandus, vaid sageli vajavad nad palju rohkem vanemate tähelepanu, nõuandeid, mõistmist, hingelist tuge. Teisest küljest näitas novell ka seda, et inimesed on väga erinevad ning suhtlemisbarjäär ei pruugi tähendada veel seda, et vanemad ei hooli oma lastest, pigem püüavad nad sel juhul last kasvatada oma käitumise ja suhtumise kaudu, peavad oluliseks, et lapsed leiaksid ise oma tee. Kirjanik ei mõista peategelaste üle kohut, vaid jätab lugeja otsustada, kumb tee on õigem (read 40–50).

II. KIRJUTAMINE

Eesti sotsiaalteaduste VII aastakonverentsil ütles TPÜ Rahvusvaheliste ja Sotsiaaluuringute Instituudi teadur Virve-Ines Laidmäe, et Eesti ühiskonnas toimunud sotsiaalmajanduslikud muutused, kihistumine, vanemaealiste osakaalu kasv elanikkonnas, sündimuse vähenemine, perekonnastruktuuri

muutused – kõik see tõstab esile põlvkondadevahelised suhted, vastastikuse toe ja solidaarsuse küsimused.

Kirjuta vähemalt 400-sõnaline arutlev kirjand, milles käsitled põlvkondadevahelisi suhteid ja vanemate rolli lapse elus. Pealkirjasta tekst ise. (60 punkti)

VARIANT 2

Ülesanded

I. LUGEMINE

Loe läbi Mihkel Veske luuletus „Ilus oled, isamaa!“ (1873), Gustav Tikerpuu luuletus „Isamaa laul“ (1906) ja Henno Kõo luuletus „Mingem üles“ (1988) ning lahenda nende põhjal ülesanded. (40 punkti)

Ülesannete lahendamisel arvesta sellega, et iga vastuse oodatav pikkus on 50–100 sõna. Viitamisel võid kasutada ka ridade ees olevaid numbreid.

1. Sõnasta iga luuletuse peamõtte ehk idee. (10 punkti)

Vastus: Mihkel Veske luuletuse peamõtte on kirjeldada isamaa looduse ilu (read 1–17, 32–35) ning rahva töö- ja elurõõmu, mis väljendub rahulolus hea saagiaasta üle ja karjalaste laulus (read 19–31). Gustav Tikerpuu luuletuse peamõtte on näidata 1905. aasta revolutsiooni järgseid ühiskondlikke vastuolusid, mis väljenduvad rikaste ja vaeste (read 3–6, 32–35), rahva ja karistajate vahelistes (read 10–25) vastuoludes ning süütute laste, naiste ja vanakeste kannatustes (read 28–31). Henno Kõo luuletuse idee on näidata Tallinna uusasumeid kui võõra võimu (read 3–4, 31–36) ja kurjuse kehastusi (read 5–6), mille vastu tuleb seista (read 14–25).

2. Analüüsi luuletusi kui oma ajastu esindajaid. Toeta oma seisukohti luuletustest valitud tekstinäidetega. (10 punkti)

Vastus: Mihkel Veske luuletus on sündinud 19. sajandi rahvuslikul ärkamisajal ja kujutab rahvusromantiselt isamaad, mida iseloomustavad kaunis loodus (read 1–17), inimeste töökus, hällivad rukkipõllud (read 19–26) ning laste elurõõm, karjalaste laul (read 28–31). Gustav Tikerpuu luuletus kujutab Eestit pärast 1905. aasta sündmusi. Luuletaja toob esile rahva kannatused revolutsioonile järgnenud repressioonides (read 10–31) ning näitab, kuidas rikkad oskasid rahva kannatustest kasu lõigata ning et nende prassiv elulaad ei muutunud ka sel ajal (read 1–9, 32–35). Henno Kõo luuletus vahendab 1980. aastate lõpu meeleolusid. See seostub uue rahvusliku ärkamisajaga (read 1–4) ja võitleb venestamise ning sellega kaasneva migratsiooni vastu (read 14–25, 31–42).

3. Vali luuletustest vähemalt kolm tsitaati, mis iseloomustavad praegust Eesti ühiskonda. Kirjuta need vastuslehele ja põhjenda, kuidas valitud tsitaadid praegust aega iseloomustavad. (15 punkti)

Vastus: Eesti ühiskonda saab iseloomustada järgmiste tsitaatidega: Gustav Tikerpuult read 3–6, 10–11, 32–33; Henno Käolt read 1–4, 5–6, 9–10, 14–17, 18–19, 31–32, 33–36. Põhjenduste puhul hinnatakse nende loogilisust, tsitaadi ja tegelikkuse seotust.

4. Leia Mihkel Veske ja Gustav Tikerpuu luuletustest 5 tänapäeva keeles harva või teises tähenduses kasutatud sõna või sõnavormi ja kirjuta need välja. Selgita oma sõnadega nende tähendust. (5 punkti)

Vastus: Mihkel Veske luuletuses esinevad sõnad "lehkav" – lõhnav (rida 13), "tõuvili" – sordivili, kultuurvili (rida 21), "anded" – anne = saak (rida 24), lustipidu – (rõõmu)pidu (rida 27) "lehterikkas" – lehtederikkas (rida 28), "vastuhelkjas" – (vastu)kõlavas, -kajavas (rida 31), "võsikus" – võsastikus (rida 31).

Gustav Tikerpuu luuletuses esinevad sõnad "õnnetumad" – arhailine vorm -tu : -tuma, õnnetud (rida 4), "prassima" – joomapidu pidama, laristades pummeldama (rida 5), "nagaika" – lühike nahkpiits (rida 14), "vangikojad" – vangimajad, vanglad (rida 19), "võllasambad" – võllapuud, võllad (rida 21), "õhkavad" – ohkavad (rida 31), "kärrest" – lühenenud sõna, kärmesti, kiiresti (rida 33).

II. KIRJUTAMINE

Intervjuus „Pealtnägijale“ 2001. aastal ütles Lennart Meri: „Eesti Vabariigi kodaniku missioonid ei ole mitte kunagi täidetud. Sellist pilti, et Eesti Vabariik on nagu võipakk, mis [on] kenasti sisse pakitud ja [mille] võib turukorvi panna, ei saa kunagi olema. Me peame iga päev endale täpselt silmade ette manama, et siin on probleem ja sellel on kaks lahendust: hea ja halb. Halb on alati ahvatlevam ja hea raskem.“

Kolm eesti luuletajat on eri aegadel heitnud pilgu üle Eestimaa ja näinud seda väga eripalgelisena. Kirjuta vähemalt 400-sõnaline arutlev kirjand, milles analüüsid, millisena näed tänapäeva Eestit sina, mis sind meie riigis kõige rohkem rõõmustab ja häirib. Pealkirjasta tekst ise. (60 punkti)

VARIANT 3

Ülesanded

I. LUGEMINE

Loe läbi Lennart Meri kõne „Keeletus sünnitab seadusetust“ (1996) ja lahenda selle põhjal ülesanded. (40 punkti)

Ülesannete lahendamisel arvesta sellega, et iga vastuse oodatav pikkus on 50–100 sõna. Viitamisel võid kasutada ka ridade ees olevaid numbreid.

1. Leia tekstist 3 näidet, mille abil Lennart Meri tõestab, et inimene ei saa elada väljaspool keelt. Põhjenda, miks see nii on. (15 punkti)

Vastus: Lennart Meri toetub kolmele näitele: Robinson Crusoe suutis säilitada inimlikkuse ja terve mõistuse, sest ta rääkis aastaid üksinda saarel olles iseendaga (read 3–4), tšuktši vanaisa valis vabaturma pärast seda, kui selgus, et tema haritud pojapoeg ei olnud suuteline temaga tšuktši keeles suhtlema (read 8–11), viimane kamass Klaudia Plotnikova rääkis iga päev jumalaga kamassi keeles, et säilitada oma identiteet (read 20–23). Need näited räägivad sellest, et keel on meie kõigi alusmüür. Inimene lahkub sündides emahust kahte keskkonda, millest üks on füüsiline ja teine on keelekeskkond. Kui inimene keelekeskkonda ei sünni, siis ei saa temast inimest (read 24–29).

2. Selgita kõne põhjal, miks on riigil vaja keelt turvata ning kuidas riik saab seda teha. (5 punkti)

Vastus: Riigi püsimiseks on vajalik tugev eesti keel ja kultuur. Tuleb tegeleda keele puhtuse, selguse ja lihtsusega (read 44–47), sest see aitab ära hoida mitmeti mõistetavust, arusaamatusi. (Selleks on vaja Helju Valsi suguseid inimesi, kes väärtustavad näiliselt keerulise mõtte kaunist ja lihtsat väljendust.) Keele selgus ja täpsus on väga oluline näiteks seadustes (read 34–36), sest seadused peavad olema üheselt mõistetavad, need ei ole mitte ainult advokaatidele, need peavad olema arusaadavad tavalistele inimestele. Seadused tagavad riigi toimimise. Peab aktiivselt tegelema oskuskeele/terminoloogiaga (rida 47), sest pidevalt arenev teadus ja tehnika toob kaasa uusi mõisteid, millele on vaja kiiresti leida omakeelsed vasted. Tuleb säilitada omakeelse teaduse areng. Keelt tuleb aktiivselt kaitsta igal tasandil, näiteks jälgida tuleb silte, nimesid, nimetusi, et võõrapärasused ja vale kirja pilt ei kinnistuks. Sellele saavad kaasa aidata kõik kodanikud (read 40–43).

3. Lennart Meri esitab kõnes oma keelepoliitilised seisukohad. Nimeta vähemalt 3 Lennart Meri keelepoliitilist seisukohta ja põhjenda, miks just need olulised on. (15 punkti)

Vastus: 1. Emakeel on meie riikluse alusmüür, sest inimene elab keeles ning tal on vaja riiki ainult selleks, et elada oma surematut elu; sest täpne keel on täpne seadus – keeletus sünnitab seadusetust (read 33–36).

2. Keel vajab hooldamist. Igal kodanikul on kohustus ja õigus keelt hooldada. Kui keelt ei hooldata, siis seda vähem mõistame trükitud eesti kirjasõna (read 40–48).

3. Eestis tuleks rohkem õpetada ja õppida saksa keelt, sest eesti kultuur on oma allikates 80% ulatuses kirja pandud saksa keeles (read 50–54).

4. Eesti jääb igavesti püsima ainult siis, kui me mõistame, et selle eeldus on tugev eesti keel ja kultuur, sest kultuur elab keeles ja koos keelega kaob ka kultuur (read 65–70).

4. Leia Lennart Meri kõnest 5 kujundlikku sõnaühendit või lauset (vt read 30–75). Selgita nende tähendust. (5 punkti)

Vastus: Inimesel on vaja riiki ainult selleks, et inimene elaks oma surematut elu (read 33–34) – st, et ainult riik turvab inimese keelt, perekonda, tulevikku, loob inimesele võimaluse elada täisväärtuslikku elu.

Keeletus sünnitab seadusetust (rida 36) – see tähendab, et halvas keeles ei saa täpseid seadusi kirjutada ja/või halvasti kirjutatud seadusi on raske mõista.

Me vajame uut Aavikut. Vajadus tema järele on karjuv (rida 44) – st, vajadus uute keeleteadlaste/keeleeuendajate järele on suur.

(Helju Vals) näitas, kui kaunit ja lihtsalt võib üht mõtet, näiliselt keerulist mõtet edasi anda ja teha selgeks, arusaadavaks nagu allikavesi (read 46–47) – st, Helju Vals näitas, kuidas keerulisi mõtteid saab selgelt/arusaadavalt kirja panna.

Me lõikame läbi needsamad juured, mille eest me Vene ajal, venestamise tingimustes nii vapralt võitlesime (read 48–49) – st, loobume põhimõtetest, mille eest me Vene ajal, venestamise tingimustes nii vapralt võitlesime.

Tiigrihüpe võib väga kergesti muutuda konnahüppeks (read 55–56) – st, tiigrihüpe võib väga kergesti ebaõnnestuda.

Kui kultuur on haritlaste käest ja rahva käest ära rebitud ja on antud poolharitlaste kätte (read 56–57) – st, kultuuris saavad haritlaste ja rahva asemel määravaks poolharitlased.

Siis kujuneb tiigrihüppest konnahüpe, võib-olla isegi pime mutihüpe (read 58–59) – st tiigrihüppest kujuneb hüpe vaimupimedusse.

Eesti kultuur ei tohi olla savijalgadel (rida 60) – st eesti kultuur ei tohi olla nõrgal alusel.

Kristjan Jaak Petersoni sõnad on mul luus ja veres (read 62–64) – st, olen Kristjan Jaak Petersoni sõnad jäägitult omaks võtnud.

Kui me suudame igapäevasest tühjast-tähjast kõrgemale tõusta (rida 69) – st, kui me suudame keskenduda ebaolulise asemel olulisele.

Mis tagab Eesti riigi, selle ainsa kaitsva kilbi säilimise (rida 70) – st, vaid Eesti riik saab pakkuda kaitset.

Me mängime Eesti riigi maha (rida 74) – me kaotame Eesti riigi, Eesti riik lakkab olemast.

Jms.

II. KIRJUTAMINE

Briti keeleteadlasele Nicholas Ostlerile tuginedes kirjutab ajakirjanik Erkki Bahovski: „Jäin mõtlema tavaargumentide üle, millega meil eesti keele kaitsmisest ja säilitamisest räägitakse. Et kuskil on

normid, mida tuleb täita (muidu varisevat eesti keel põrmu). Kuskilt hiilivad meie keelde russitsismid, anglitsismid, fennismid, germanismid jne. Kõige tipp oli muidugi ilusaima lause otsimine: just nagu aitaks keele ilu meil edasi elada.

Ülekohtune jutt? Võib-olla, kuid asi pole ju selles. Keeled ei muutu ega hääbu sellest, kas mingeid asju kirjutatakse kokku või lahku, suure või väikese algustähega. Keeled muutuvad või hääbuvad siis, kui muutub või hääbub motivatsioon nende rääkimiseks. Ja siin ei peaks me muretsema õigekirja, vaid poliitika, julgeoleku ja majanduse pärast ...“ (Postimees, 14.06.2008)

Kirjuta vähemalt 400-sõnaline arutlev kirjand, milles lähtud Lennart Meri mõttest, et Eesti püsijäämise peamine eeldus on tugev eesti keel ja kultuur. Pealkirjasta tekst ise. (60 punkti)

VARIANT 4

Ülesanded

I. LUGEMINE

Loe läbi Claudia Dreifusi intervjuu sotsiaalsühholoog Daniel Gilbertiga (1957) „Kui palju õnne saab raha eest osta?“ (New York Times, 2008) ja lahenda selle põhjal ülesanded. (40 punkti)

Ülesannete lahendamisel arvesta sellega, et iga vastuse oodatav pikkus on 50–100 sõna. Viitamisel võid kasutada ka ridade ees olevaid numbreid.

1. Analüüsi pealkirja vastavust tekstile. Põhjenda oma seisukohti. (10 punkti)

Vastus: Pealkirjas küsitakse „Kui palju õnne saab raha eest osta?“. Kuna inimesed tahavad õnnelikud olla, siis selline pealkiri kutsub neid lugema, äratav huvi. Pealkiri vastandub käibetõele, mis ütleb, et õnn ei peitu rahas. Artikkel aga ühest vastust sellele küsimusele ei anna, sest peamine mõte, mis kõlama jääb, on see, et tegelikult teevad inimest õnnelikuks mittemateriaalsed asjad (read 55–59, 65–76). Samas mõonab autor siiski, et ka mittemateriaalse õnnetunde saavutamiseks on vaja raha ning et vaesed inimesed saavad väikese rahaga osta rohkem õnne kui rikkad suure raha eest (read 78–80). Pealkiri vastab tekstile osaliselt.

2. Autor väidab, et paljudel inimestel on ebatäpsed või vigased arusaamad sellest, mis on õnn. Nimeta kolm põhjust, mis teeb õnne/ebaõnne tunnetamise keeruliseks? (10 punkti)

Vastus: Õnne/ebaõnne tunnetamise teeb keeruliseks see, et inimesed ei tea / ei suuda täpselt ennustada, mis neid õnnelikuks või õnnetuks teeb (read 20–21, 36–38, 55–63). Õnne/ebaõnne tajumise muudab keeruliseks ka see, et halvad ja head asjad ei mõjuta inimest nii sügavalt, kui seda ette kujutatakse. Inimene kohaneb mõlemaga väga kiiresti (read 22–24). Õnn/ebaõnn ei ole püsiv, vaid see on hetkeline tunne (read 29–31). Õnne/ebaõnne tajumise muudab keeruliseks ka see, et suurem osa inimesi on mõistuspärased ning nad oskavad sündmuste mõju enda jaoks pehmendada, seda ümber mõtestada (read 39–45).

3. Selgita autori mõttekäiku, et inimesed peaksid oma õnne targalt „ostma“. (10 punkti)

Vastus: Õnne targalt ostmise tähendab seda, et inimesed mõistaksid, mis neid tõesti õnnelikuks teeb, kas selleks on raha kulutamine asjadele või elamustele. Daniel Gilbert on seisukohal, et asjadele kulutatud raha teeb inimesed vähem õnnelikuks, sest asjade nimel ohverdatakse sageli sotsiaalsed suhted (read 57–59). Kui raha kulutada aga elamustele, siis need on ajas püsivamad ning tagavad pikemaajalise õnnetunde (read 65–70).

4. Missugune on raha ja õnne suhe? Esita oma väidete kinnituseks tekstist 3 näidet. (10 punkti)

Vastus: Raha ja õnne vahel puudub ühene suhe, st palju raha ei tähenda suurt õnne ja vastupidi. Seda väidet kinnitab tõik, et elamuste nautimine teeb inimesed õnnelikumaks kui asjade ostmise, parem kulutada x dollarit puhkusele kui mõne asja ostmisele (read 60–62). Kui inimene on piisavalt kindlustatud, siis tasub tal otsida õnne mujalt kui rahast, sest näiteks oma perekond võib pakkuda suuremat ja püsivamat õnnetunnet (read 71–74). Vaeste puhul saab väikese rahaga osta palju õnne, kui aga oled rikas, saab suure rahaga osta vaid natuke õnne (read 78–79).

II. KIRJUTAMINE

Tõnu Viik kirjutab artiklis „Mis on õnn?“. „Kuid vaatamata sellele, et me ei mõtiskle päevast päeva selle üle, mis on õnn, tahame ometi õnnelikud olla. Seda soovib meist enamik ja peaaegu iga päev. Millest selline ebateaduslik soov püüelda millegi poole, mis on teaduslikust diskursusest ebapädeva probleemina välja praagitud? Isegi 20. sajandi filosoofias on õnne järele küsimist pseudoprobleemiks peetud, kuna sellele pole võimalik teaduslikul moel vastata.“ (Päevaleht, 23.07.2005)

Kirjuta vähemalt 400-sõnaline arutlev kirjand, milles käsitled õnnelikuks saamise ja õnnelikuna elamise võimalusi. Pealkirjasta tekst ise. (60 punkti)